

373.31(082)

1778

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Криворізький державний педагогічний університет

Кафедра педагогіки і психології

*ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ПОЧАТКОВОЇ
ОСВІТИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ
РЕФОРМУВАННЯ ШКОЛИ*

Збірник наукових та науково-методичних праць
кафедри педагогіки і психології
Криворізького державного педагогічного університету

Випуск 2

Кривий Ріг

2003

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ ОСВІТИ

В статье рассматривается вопрос ориентации на творческие поиски способов усовершенствования речевого развития учащихся в начальной школе.

The article deals with important questions of orientation on creative search for improvement of the speech development of children in the elementary school. It influences the tendencies for destandardization of school language education, helps to deprive it from conservatism and makes the teacher to rise pedagogical skillfulness.

Важливою складовою педагогічної майстерності вчителя-вихователя є мистецтво словесної дії, що служить засобом педагогічного впливу на учнів. Ідеться про живе слово, справді прекрасне і багатогранне у звучанні, здатне виразити дух епохи, слово, що формує світ образного мислення.

У період реформування початкової школи й оновлення її змісту освіти відповідно до Закону України " Про загальну середню освіту " відбувається переорієнтація процесу навчання української мови на розвиток мовленнєвої особистості молодшого школяра, формування його комунікативної компетентності.

Державний освітній стандарт змісту, обсягу й рівня мовної освіти в початкових класах передбачає створення можливостей для появи варіантних технологій засвоєння молодшими школярами мовленнєвих умінь створювати зв'язні висловлювання різних типів і стилів. Така орієнтація на творчі пошуки способів удосконалення мовленнєвого розвитку учнів на початковій ланці посилює тенденції дестандартизації шкільної мовної освіти, сприяє її звільненню від консерватизму,

шаблонності, спонукає вчителя до підвищення педагогічної майстерності.

Освітня мета шкільного початкового мовного курсу полягає насамперед в оволодінні мовленнєвими вміннями й навичками на основі знань про лексико-граматичні ознаки мовних одиниць та їх функціонування комунікативно-діяльнісного підходу. Згідно з цією концепцією, учні повинні оволодіти системою таких дій і операцій, які забезпечували б їхні потреби в різноманітних видах мовленнєвого спілкування. У цілому функціональна зорієнтованість змісту й структурування лінгвістичних знань, за державним стандартом з української мови для 1-3 (4)-х класів, забезпечують реалізацію комунікативно-діяльнісного підходу в навчанні мови й мовлення. Але питання функції усного й писемного мовлення, сфери використання, особливостей мовного оформлення потребують певного уточнення й розширення.

Початкова ланка школи відіграє значну роль у формуванні в молодшого школяра повноцінної навчальної діяльності, одним з основних компонентів якої є рівень розвитку зв'язного мовлення - необхідна умова формування соціально-активної особистості.

К.Д.Ушинський справедливо стверджував, що "бідність словника школяра породжує одноманітність мовлення і робить його незрозумілим для слухачів, бо він, школяр, не може замінити одне слово іншим, не може переставити двох слів, його мова знаходиться в ланцюгах тих рядків, які він завчив" [4; 217]. Отже, без достатнього запасу слів не можливе оволодіння мовою як засобом спілкування.

Пізнання мови на різних її рівнях (фонетичному, словотвірному, лексичному, граматичному) є джерелом різнобічних знань, засобом розвитку мислення, мовлення, духовного збагачення людини. Ідеться про розвиток мовленнєвої особистості — це людина, яку розглядаємо з точки зору її готовності виконувати мовленнєві дії. Мовленнєва особистість характеризується не лише тим, що вона знає про мову, а й тим, як вона може її використовувати. Готовність суб'єкта

використовувати мову в своїй діяльності можна назвати мовленнєвою здібністю.

Психологи націлюють нас на те, щоб ми спонукали (а не змушували!) учнів до роботи, зацікавлюючи їх активною діяльністю. Ці думки співзвучні зі словами К.Д.Ушинського: "Навчання, позбавлене всякої цікавості і взяте тільки силою примусу..., вбиває в учня охоту вчитися, без якої він далеко не піде" [4; 290].

"Культура мовлення - одна з найважливіших передумов розумового розвитку учнів, успішного засвоєння ними основ наук, її завдання полягає в тому, щоб збагачувати словник учнів, сформувати у них вміння точно і правильно, згідно з правилами граматики, його використовувати, висловлювати свої думки ясно, просто, послідовно, логічно, виразно і переконливо, зрозуміло не тільки для них самих, а й для інших"[1; 8].

Мовлення можна поділити на внутрішнє і зовнішнє. У роботі над розвитком мовлення учнів початкової школи треба приділяти увагу обом видам мовлення. Учнів треба навчити не тільки добре висловлювати свої думки, але й розуміти почуте і написане. Для розвитку внутрішнього мовлення учнів доцільно використовувати такі вправи:

- читання мовчки;
- продумування своїх висловлювань;
- самостійне складання плану тексту.

У результаті таких вправ внутрішнє мовлення, думки стають чіткими і позитивно впливають на зовнішнє мовлення.

Зовнішнє мовлення – мовлення, втілене у звуки або графічні знаки, звернене найчастіше до інших. Зовнішнє мовлення розраховане на сприйняття іншими людьми. Внутрішнє мовлення - не вимовлене і не написане мовлення, яке немов звернене до самого себе. Для розвитку внутрішнього мовлення ми застосовуємо чимало вправ: читання мовчки, продумування своїх висловлювань, самостійне складання плану певного тексту для переказу чи твору. Внаслідок таких вправ внутрішнє мовлення стає чітким, струнким, що позитивно впливає на зовнішнє мовлення.

Розвиток мовлення молодших школярів здійснюється у таких напрямках:

- словникова робота;
- робота над словосполученням і реченням;
- робота над зв'язним усним і писемним мовленням.

Робота з розвитку мовлення молодших школярів включає такі основні напрямки: удосконалення звуковимови учнів і підвищення їхньої вимовної культури; збагачення, уточнення й активізація словникового запасу молодших школярів, уміння вживати слова у властивому для них значенні, користуватися виражальними засобами мови залежно від ситуації та мети висловлювання; послідовно, логічно викладати думку; вдосконалення граматичного ладу мовлення дітей; оволодіння нормами українського літературного мовлення; засвоєння найважливіших етичних правил спілкування.

Перелічені напрямки роботи з розвитку мовлення становлять основу для формування у молодших школярів умінь сприймати, відтворювати і будувати зв'язні висловлювання різних типів і стилів.

У дошкільному віці мовлення дитини виконує функції спілкування, пізнання світу, планування власних дій та спільної діяльності. Дитина оволодіває в основному розмовним стилем усної літературної мови. Мовлення її діалогічне, ситуативне, зв'язане з певною життєвою ситуацією і зрозуміле тільки в цій ситуації.

Під час діалогу міміка, жести, репліки співбесідника допомагають дитині правильно побудувати фразу, доповнити те, що виражено не точно, внести пропущене. Вона оволодіває способами, стимулами коригування власного мовлення [2; 48].

У процесі шкільного навчання розширюються функції мовлення, яке виникає і розвивається як засіб засвоєння і передачі знань. Мовлення виявляє себе і як засіб формування особистості, самоутвердження її в колективі. Зрозуміло, чому таке трапляється, адже збагачується мовне середовище дітей. На уроках і під час громадської діяльності учні сприймають зразки

усного і писемного монологічного мовлення - наукового, публіцистичного, ділового; опановують читання, письмо, вивчають систему рідної мови.

Програма враховує 3 етапи раціонального шляху засвоєння знань, умінь, навичок, оволодіння способами мовленнєвої діяльності:

1) початкове ознайомлення із способами побудови зв'язних висловлювань у процесі опрацювання розділу "Текст";

2) розвиток комунікативних умінь у їх взаємозв'язку в процесі вивчення граматики-орфографічного матеріалу;

3) взаємозв'язане навчання розповідям, описам, міркуванням на уроках розвитку мовлення.

Перелічені напрямки роботи з розвитку мовлення становлять основу для формування у молодших школярів умінь сприймати, відтворювати і будувати зв'язні висловлювання різних типів і стилів.

Література:

1. Міністерство освіти і науки України. Академія педагогічних наук України. Проект. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Шкільний світ, 2001.

2. К а н і щ е н к о А. П. Уроки розвитку зв'язного мовлення в початкових класах.- К.: Рута, 2000.

3. С а в ч е н к о О. Я. Сучасний урок.- К.: Магістр, 1977.

4. У ш и н с ь к и й К. Д. Вибрані педагогічні твори в 2-х томах.- К.: Рад. школа, 1983.